

Георгій КОЖОЛЯНКО

**ЕМІГРАЦІЯ УКРАЇНЦІВ ДО АМЕРИКИ
З XVII ДО КІНЦЯ XIX СТ.**

У статті досліджено еміграцію українців до США та Канади від XVII до початку XX ст. Українці були у складі команди англійця Джона Смита, який у 1610 році заснував першу англійську колонію у Вірджинії (Джеймстаун). У XVIII ст. до Америки прибули поселенці з Центральної України – козаки, а у XIX ст. – селяни-емігранти з Галичини та Буковини.

Ключові слова: колонія, еміграція, козаки, воїни, фермери, музей, буковинці, галичани.

Георгій КОЖОЛЯНКО

**ЭМИГРАЦИЯ УКРАИНЦЕВ В АМЕРИКУ
С XVII ДО КОНЦА XIX ВВ.**

В статье исследован процесс эмиграции украинцев в США и Канаду с XVII до конца XVIII вв. Украинцы были в составе команды английского капитана Джона Смита, основавшего в 1610 г. первую английскую колонию в Вирджинии (Джеймстаун). В XVIII в. в Америку прибыли поселенцы из Центральной Украины – казаки, а в XIX в. – крестьяне-эмигранты из Галиции и Буковины.

Ключевые слова: колония, эмиграция, казаки, воины, фермеры, музей, буковинцы, галичане.

George KOJOLIANKO

**EMIGRATION OF UKRAINIANS TO THE AMERICAS
FROM THE 17TH CENTURY TO THE END OF THE 19TH CENTURY**

This paper explores the emigration of Ukrainians to the United States of America and Canada between the 17th century and the early 20th century. Ukrainians were part of the team of Englishman John Smith, who founded the first British colony in Virginia (Jamestown) in 1610. In the 18th century, settlers from central Ukraine – Kozaks – arrived in the United States, and in the 19th century – villagers-emigrants from Halychyna and Bukovyna.

Keywords: colony, emigration, Kozaks, warriors, farmers, museum, Bukovynians, Halychany.

Проблема поселення українців в Америці цікавила українських, канадських та американських дослідників уже давно. У другій половині XX та на початку XXI ст. з'явилась серія книг і статей, де висвітлювались причини і обставини появи перших поселенців з України на американському континенті. Серед канадсько-українських дослідників, які займалися цією проблематикою, можна назвати Яра Славутича (Жученка) [29], Ярослава Рудницького [24, 25], Федора та Василя Луцівих [15, 16, 17, 36], Теофіла Кострубу [13], Олександра Лугового [14], Юрія Русова [16], Іва-

на Світа [27], Юліана Стечишина [30], Михайла Гуцуляка [5, 6], Василя Корольова [11], Степана Геваки [3], Михайла Марунчака [20, 21], серед американських науковців В.Вертсмана [38], радянських істориків Арнольда Шлепакова [33], польських – Вільяма Маковського [37], Едмунда Ковальчика [35] та ін. Всі вони намагалися тією чи іншою мірою показати нові дані про появу перших поселенців на американському континенті у віддалені від нас часи.

Серед українських істориків другої половини XX-початку XXI ст. питання еміграції українців до Канади досліджували: В. Ботушанський, Г. Чайка [1, 2], Ю.Макар [19], В.Макар [18], В.Євтух, О.Ковальчук [7], Г.Кожолянко [11], С.Качараба, М. Рожик [9, 10], О.Сич [28] та ін.Окремі з українсько-канадських істориків, як, наприклад, Ярослав Рудницький [24, 25], Олександр Роїк [23], спробували науково обґрунтувати появу українців на терені Країни кленового листа задовго до 1891 року – офіційно визнаної частиною науковців та представниками громадських кіл Канади, дати організованого переселення українців до цієї країни.

Джерельні матеріали засвідчують, що українці поселялись на американському континенті ще з XVII ст. Після приєднання України до Росії у середині XVII ст. посилюється міграційний рух з теренів України як у західному, так і східному напрямку. Найдавніше українське поселення на американському континенті виникло на початку XVII ст. Англійський капітан Джон Сміт після подорожі по Україні у 1603 році набрав для мандрівки до Америки українців і в 1610 році заснував у Джеймстауні (Вірджинія) першу англійську колонію [36, с. 62-64].

Варто зазначити й те, що окремі дослідники схильні вважати, що українці перебували у загонах мандрівників ще до подорожі Колумба. Так, наприклад, українсько-канадський письменник Олександр Луговий (Безхатний) у книзі «Повість з життя українців в Канаді у двох частинах», опублікованій у Едмонтоні у 1945 році, писав: «В середньовіччя, як і в давнину, українські землі утримували з Англією взаємини. Чи тільки з Англією? Більш як певно, що і з американським континентом... Є правдоподібним, що давні українці не раз перепливали Атлантику з норманами ще перед Колумбом» [12, с. 223].

Відзначено дослідниками активізацію еміграційного руху до Америки після ліквідації Катериною II Запорозької Січі. Документи засвідчують, що у кінці XVII ст. до американського континенту прибули десятки українців з прізвищами Ш. Ярош, Андрій Заборівський, Іван Латор, Степан Зублий, Микола Бігун, Петро Полин та ін. До речі, про це було відомо українському етнографу Ф.Вовку ще в кінці XIX ст. [26, с.17].

Американський дослідник міграції населення з Європи до Америки Володимир Варцман у книзі «Українці в Америці» у 1976 році писав, що почалась еміграція українців 1608 року, вказуючи при цьому на прізвище українця Івана Богдана. Далі, за розробленою В.Варцманом хронологією, українці Петро Луг, Гаврило Каша, Петро Кредлі проживали у

1658-1662 рр. у німецькій і датській колоніях у Пенсільванії. 1775-1783 рр. – часу війни за незалежність в Америці – відмічено українців Івана Латора, Степана Зублого, Миколу Бігуна, Петра Полина. На 1784 р. припадає поселення на Алясці українських козаків, які після розгрому Катериною Запорозької Січі емігрували до Росії, а звідти через Сибір перебрались до Америки.

Науковець з Манітобського університету Ю.Русив у 1952 р. писав про українських емігрантів до Америки ще у XVIII ст. наступне: «Прийнято думати, що українська імміграція до Канади й США має за собою яких 60-70 років. Але це не зовсім правильно. В цім випадку краще говорити не про самих перших переселенців, а про дати перших документальних даних про них. Так, наприклад, у збірках нашого славного етнографа Ф.К. Вовка був документ, який був йому подарований французьким вченим Мельхіором де Воює про переселення до Канади Шевальє Яроша, який мусів покинути Україну в час переслідувань козаків Катериною другою. Отже він прибув до Канади десь в останній чверті XVIII-го віку. Цей канадський документ Ф.К. Вовк віддав проф. В.В. Антоновичу до його історичних збірок» [26, с. 17].

Поселення українців на американському континенті пов'язують також з відкриттям російськими мореплавцями Аляски на початку XVIII ст. У складі мореплавців серед росіян були й українці. Про це писав І.Г. Тельман у праці «У далекій стороні» (1956 р.): «Серед російських мореплавців XVIII сторіччя, що борознили тихоокеанські води, були і козаки з України. Багато з них разом із своїми російськими товаришами-колоністами селилися в «Російській Америці», на півострові Аляска, на островах Алеутських, Коньяк, Афогнак, Сітка і південніше на узбережжі, у Сан-Дієго та інших містах Каліфорнії» [31, с.22].

У роки громадянської війни 60-х років XIX ст. в Америці відмічено прізвища українців Івана Яроша, Петра Семена, Юлія Кобланського, Івана Мару, Андрія Ріпку, Йосифа Криницького [38, с. 1-3].

У кінці 80-х – на початку 90-х рр. XIX ст. відзначена імміграційна хвиля українців з Галичини до Бразилії та Аргентини [9, с. 83].

Науковцями США та Канади у 60-70-х роках XX ст. велись дослідження переселення на американський континент священика Агапія Гончаренка і заснування ним ферми «Україна» біля міста Гейфорда. А.Гончаренко намагався створити тут українську державу – Тихоокеанську Україну (на Алясці та у Сибіру з місцевого українського населення – українських козаків). Цими питаннями, зокрема, займалися відомі історики Ярослав Рудницький, Михайло Гуцуляк, Юліан Стечишин та ін. Зокрема, Ярослав Рудницький був переконаний, що українська еміграція до Канади має не столітню історію, а принаймні не менше ніж стоп'ятдесятирічну [24].

Щодо появи перших українців у Канаді, то звертають на себе увагу матеріали про появу на канадській землі капітана Івана Стрільбицького.

Є відомості, що капітан І.Стрільбицький під час англо-американської війни у Канаді (1812-1814 рр.) був у складі англійських військ. Канадський дослідник С.П. Гевака з м. Гамільтона у 1965 р. написав статтю «Про першого українця на канадській землі», де є такі слова: «Чи не можна признати першим українцем у Канаді капітана-сотника Івана Стрільбицького, що боровся в обороні Канади замість двох небилівських селян: Василя Єлиняка і Івана Пилипівського-Пилипова, які прибули вперше до Канади 7-го вересня 1891 року і яких до сьогодні вважають «патріархами українців Канади» [3, с. 9-12].

Не оминув увагою ім'я Івана Стрільбицького і канадський історик Юліан Стечишин з м. Саскатун. Він зазначав наступне: «Родина Стрільбицьких належить до визначніших українських родин і цим, так на вигляд, певним «відкриттям» зацікавився О.Роїк, але, коли він поспробував перевірити цю сенсаційну участь у тій війні, то зробити це йому не вдалося. Фаталістичної картини з зображеннями воїнів у Дандирнському музеї м. Гамільтона не виявлено» [30, с. 106].

За повідомленням історика О.Роїка, письменник Михайло Ломацький, який жив у Німеччині, стверджував, що українець під іменем Івана Стрільбицького дійсно був на службі у англійській армії у роки англо-американської війни [23, с. 62] і що родом він був із села Стрільбище на Бібрщині (Львівщина).

Є також відомості, що серед воїнів англійських загонів на канадській землі у 1813 році були поляки та українці (русини) з Львівщини (Й.Павлюк, Й.Массон, Данило Олексій та ін.) і Тернопільщини (Петро Барків, Іван Сенький, Андрій Санковський та ін. – всього 9 чол.), Станіславщини (Іван Христовський, Петро Шубачек, Тодор Гринько, Данило Косолиць та ін. – всього 9 чол.). У англійському війську в Канаді були українці з Самбора, Бродів, Володимира-Волинського, Стрия, Перемишля, Коломиї, Заліщиків, Києва (Василь Ленський), Бережан, Бердичева, Чернігова, Калуша (Петро Блажик), Житомира та інших українських міст. Всього більше 100 воїнів були з українськими прізвищами. Після демобілізації із закінченням англо-американської війни воїни були нагороджені ділянками землі у Канаді. Для цього їм виділено найкращі ділянки в провінції Квебек і Онтаріо (по 100 акрів кожному). Крім того, урядом Канади було організовано приїзд родин (дружин і дітей) з Європи [34, с. 46].

У 1817 році до Манітоби у долину Червоної Ріки для ведення фермерського господарства переїхала частина демобілізованих англійцями в Канаді воїнів, серед яких були Іван Васильовський, Михайло Каменський, Андрій Яновський, Мартин Кралюк [35, с. 86].

В українсько-канадській історіографії існує ще така думка, що історію українців у Канаді треба починати від 17-го травня 1813 року, коли до порту Квебек прибули частини Девотевільського полку на кораблях «Анн» і «Канада». Серед 1600 воїнів понад 100 чоловік були українського походження або українцями [34, с. 51-63]. Вони воювали за Канаду,

гинули за неї, а ті, що залишились живими, замінили меч на плуг. Вони й були першими українськими поселенцями Канади. Це поселення можна назвати військово-хліборобською імміграцією українців до Канади.

Загальноприйнятою у Канаді офіційною датою початку поселення українців у цій країні вважається 1891 рік, коли туди емігрували галицькі родини Василя Єлиняка та Івана Пилипіва. До речі, справжні прізвища обох згаданих переселенців були Ілиняк та Пилипівський [20, с. 20; 22, с.81]. Ця дата організованого (сімейного) переселення українців до Канади була встановлена істориками на початку ХХ ст. і продовжує залишатись у науковому обігу донині, незважаючи на те, що науковці кінця ХХ – початку ХХІ ст. прийшли до висновку, на основі архівних джерел, про початок організованого переселення українців на терени Канади уже у 1888 році [23, с. 15-18].

Нові наукові дослідження свідчать, що не українці-галичани І.Пилипів і В.Єлиняк були першими організованими переселенцями з України до Канади (1891 рік), як це визначалось у канадській та українській історіографії до початку ХХІ ст., а буковинці – сім'я Стефана Королюка з села Чорнівка (1887 р.), що розташоване недалеко від м. Чернівці. Тобто, саме буковинці-чорнівчани заклали початок організованого поселення українців у Канаді.

Стефан Королюк народився 9 грудня 1843 р., помер 13 липня 1925 р. Маргарета – його дружина, народилася 14 листопада 1857 р., померла 25 червня 1932 р. Точні дати народження і смерті відомі з намогильних пам'ятників, які виявлені на едмонтонському цвинтарі (Edmonton Cemetery) у провінції Альберта [4, с. 9].

Дослідники вважають, що С.Королюк прибув до Канади не прямо з Європи, а з США, а вже звідти 1888 р. перебрався до Країни кленового листа і тисячі озер [32, с. 5; 4, с. 9-10].

Спочатку Стефан Королюк поселився у провінції Манітоба. Звідси він перебрався до м. Калгарі в провінції Альберта, де два роки працював на залізниці. Потім до нього прибула з України дружина Маргарета (дівооче прізвище Генінг), яка була німецького походження родом зі Стрийського повіту, села Йозефберг (нині село Коросниця Дрогобицького району Львівської області). Відомо, що до Канади у провінцію Альберта прибула група емігрантів-німців з України з цього ж села Йозефберг, серед яких був рідний брат Маргарети Якуб Генінг. Відповідно, Стефан Королюк з дружиною Маргаретою приєднались до них і у 1891 році отримали від канадських властей ділянку землі (гомстед) біля міста Медисин Гет у Денморі, яке німці-емігранти з України пізніше назвали Джозефбургом за назвою свого українського села, звідки вони прибули до Канади.

Якщо б з буковинського села Чорнівка емігрувало більше родин разом з родиною С.Королюка, то, можливо, була б і назва поселення Чорнівка у Канаді, як, для прикладу, у 90-х роках ХІХ ст. переселенці з Буковини заснували у провінції Альберта поштову станцію з чотирикласною

школою Буковина, куди фермери привозили з околиці дітей на навчання, чи село Бояни у цій же провінції та багато інших. До речі, у музеї-скансені (Музей-село Української культурної спадщини), що розташований за 50 км від м. Едмонтон у провінції Альберта, перевезена з околиці та експонується крамниця «Лужани», сільські фермерські хати з канадських околиць Кіцманя, Топорівців, Боян. А у містечку Смокі-Лейк цієї ж провінції існує фамільний музей-скансен архітектури та побуту Шандрів, вихідців з буковинського села Банилів (Руський Банилів на Черемоші), де експонуються три сільські хати українсько-буковинського зразка, яким виповнилось уже більше ста років, різні господарські споруди, сільськогосподарський реманент тощо.

Щодо одруження Стефана і Маргарети, то є відомості, що німці з галицького села Йозефберг у другій половині XIX ст. їздили на заробітки в Бессарабію та Буковину. На цих заробітках був Якуб Генінг із сестрою Маргаретою. Отут і пересіклись долі німкені Маргарети та українця з села Чорнівка Стефана Королюка. Маргарета стала дружиною буковинця, а коли він емігрував до Канади, то невдовзі і вона долучилась до чоловіка.

Відомо також, що сім'я Стефана Королюка була бездітною, отже, зі смертю Стефана і Маргарети припинився канадський рід буковинсько-чорнівських Королюків. Хоча один із канадських науковців (Т.Томашевський) у праці «Більше світла на затемнену справу» вказує, що йому довелось зустрітись у 30-х роках XX ст. біля форту Саскачеван у провінції Альберта (це недалеко від згадуваного вище поселення Джозефбург) з українцем Николою Королюком, який також прибув до Канади 1888 року з Бессарабії, фермерував біля міста Едмонтон. Згадує про це і дослідник Ф.Горецький у праці «Стефан Королюк – перший український поселенець у Канаді» [32, с. 5; 4, с. 7]. Проте більш точні відомості про Николу Королюка відсутні. Дуже ймовірно, що це міг бути брат Стефана Королюка з буковинського села Чорнівка.

Отже, можна впевнено говорити, що організоване переселення селян-українців до Канади почалось у 80-х роках XIX ст. з Буковини (1888 р., с. Чорнівка, сім'я Королюків), а не з Галичини (1891 р. с. Небилів, сім'я Єлиняка і Пилипіва).

Дослідження засвідчують, що вже у пізньому середньовіччі вихідці з українських теренів відвідували американський континент, а у кінці XVIII ст., з ліквідацією Запорозької Січі, відмічені переселення за океан українських козаків. У кінці XIX – на початку XX ст. відзначено інтенсивний еміграційний рух до Канади із західноукраїнських земель, серед яких першість належала буковинцям із с. Чорнівка.

Джерела та література: 1. Ботушанський В. Піонери буковинської заокеанської еміграції // Історико-політичні проблеми сучасного світу. (Зб. наук. статей). – Чернівці, 2001. – Т.8. 2. Ботушанський В., Чайка Г. Еміграція з Буковини (60-і роки XIX – початок XX ст.). – Чернівці, 2009. 3. Гевак С.П. Про першого українця на канадійській землі // Канадійський фермер. – № 7, 1965. 4. Горецький І.

Стефан Королюк – перший український поселенець в Альберті. – Західньоканадський збірник. – Ч. 2. Упорядник Я.Славутич. – Едмонтон, 1975. 5. Гуцуляк М. Хто з українців був перший у Британській Колумбії // Українські вісті. – № 46. – Едмонтон, 17 листопада, 1966. 6. Гуцуляк М. Українець – співтворець кордонів Канади й Аляски (Історично-географічний нарис). Наукове товариство ім. Тараса Шевченка. Бібліотека українознавства. – Т.24. – Торонто, 1967. 7. Євтух В., Ковальчук О. Українці в Канаді. – К., 1993. 8. Канадійська Русь. – Ч.4.– Мавнт Кармел, 1897. 9. Качараба С., Рожик М. Українська еміграція. Еміграційний рух із Східної Галичини та Північної Буковини у 1890-1914 рр. – Львів, 1995. 10. Качараба С. Українська еміграція з Галичини в Аргентину наприкінці ХІХ – першій третині ХХ ст. // Етнічна культура українців. – Львів, 2006. 11. Кожолянко Г. Стан та перспективи існування української спільноти у Канаді // Матеріали до української етнології. Збірник наукових праць. – Вип. 2(5); Відп. ред. Г.Скрипник. – Київ., 2002. 12. Корольов В. Українці в Америці // Просвіта. – № 28. – К., 1909. 13. Коструб Т. Іван Богун, полковник винницький / Літопис Червоної Калини. – Львів, № 1, 1934. 14. Луговий О. (Безхатний). Діти степу. Повесть з життя українців у Канаді. – Ч. 1-2. – Едмонтон, 1946. 15. Луців Ф. О.Агапій Гончаренко про колонізацію американських берегів запорожцями // Канадійський фермер. – № 12. – Вінніпег, 1964. 16. Луців Ф. 50-річчя з дня смерті о. Агапія Гончаренка// Українська думка. – № 33. – Лондон, 1966. 17. Луців Ф. Доктор Вавро Богун // Канадійський фермер. – № 9, 1964. 18. Макар В. Перші буковинські поселенці Канади // До витоків назви «Буковина» (600-річчя першої писемної згадки). – Чернівці, 1992. 19. Макар Ю.І. Діяльність агентів по вербовці до Канади на західноукраїнських землях наприкінці ХІХ – на початку ХХ ст. // Питання історії нового та новітнього часу. (Зб. наук. статей). – Вип. 3.– Ч. 1, 1994. 20. Марунчак М. Студії до історії українців Канади. – Т. 1, Вінніпег, 1965. 21. Марунчак М. Зустрічі з українськими піонерами Альберти. – Вінніпег, 1964. 22. Романюк М. Початок Небилівських родин в Канаді // Календар «Українського голосу» за 1942 р. – Вінніпег, 1942. 23. Роїк О. Чи були українці в Канаді перед 1891 роком? (До передісторії українців Канади). Збірник «Життєвий досвід українців у Канаді: Рефлексії. – Вінніпег, 1994. 24. Рудницький Я. Не 75-річчя, а 150-річчя українського поселення у Канаді» / Північне сьйво, Едмонтон, 1967. 25. Рудницький Я. 150-річчя українського поселення в Канаді // Канадійський фермер. – №20, 13 травня 1967. 26. Русов Ю. Знахідка власноручного листа гетьмана Богдана Хмельницького в Канаді // Нові дні, № 27, квітень 1952. 27. Світ І. Дві праці про Гончаренка // Український історик. – № 2-3. – Денвер, 1964. 28. Сыч А.И. О роли славянской иммиграции в освоении Канадского запада // Американский ежегодник. – М., 1989, 1900. 29. Славутич Я. Роман Бачинський – перший українець у Канаді. (До передісторії українців у Канаді) / Північне сьйво. – Ч. II. – Едмонтон, 1965. 30. Стечишин Ю. Історія поселення українців у Канаді. – Едмонтон, 1975. 31. Тельман І. Г. У далекій стороні. – К., 1956. 32. Томашевський Т. Більше світла на затемнену справу // Український піонер. – 1955. – Ч. 1. 33. Шлепаков А.М. Українська еміграція в США і Канаді. – К., 1960. 34. Haiman V. Slady Polskie w Ameryce: Szkoce Historyczne. – Chicago, Illinois, 1938. 35. Kowalczyk E.I. Polish Pioneers of Canada, 1749-1870. In. Canadians All – Poles in Canada. – Winnipeg, 1942. 36. Luciw W., Luciw T. Ahapius Honcharenko and the Alaska Herald. – Toronto, 1963. 37. Makowski W.B.Slavs in Canada. – Vol. I. – Banff, Al., 1965. 38. Wertsman V. The Ukrainians in America, 1906-1975. A Chronology and Fact Book. Ethnic Chronology Series. – № 25. – New York, 1976.